

Doktorhaven

– en gravplads i Spjald midtby

Helene Agerskov Madsen

Forud for et nyt boligbyggeri undersøgte Ringkøbing-Skjern Museum i sommeren 2010 en central grund i Spjald midtby, ca. 20 km nordøst for Ringkøbing. Her havde der i tilknytning til den lokale lægebolig ligget en stort anlagt have med store træer, buske og stensætninger. Udgravningsområdet er beliggende på østvendt landtunge, der fra Spjald-højdedraget strækker sig mod øst mod engene nord for hovedgården Brejninggård.

I området fandtes tre brandgrave fra bronzealderen og omfattende anlægsspor fra store dele af vikingetiden samt tidlig middelalder, bl.a. et hovedhus fra ældre vikingetid og tidlig middelalder. Afgrænsning ligger udenfor udgravningsfeltet. Derudover dukkede der til arkæologernes store overraskelse 11 jordfæstegrave op i et område, hvor der før havde ligget en stensætning og et højt dige.

Gravpladsen

Gravpladsen lå koncentreret i udgravningsfeltets sydlige hjørne. Den er således afgrænset mod nord og vest, mens udstrækningen mod syd og øst ikke kendes. Tre grave, A102, A107 og A606, blev skåret af et vejforløb mod sydøst og det formodes derfor, at gravpladsen fortsætter herud under, men det er usikkert om eventuelle grave vil være bevaret under vejen på grund af tidligere rør- og ledningsarbejder.

Spjald. Luftfoto fra 1999 kombineret med højekskort fra begyndelsen af 1870'erne. Doktorhaven er markeret med rødt.

Der blev fundet i alt 11 jordfæstegrave, hvoraf seks var store og stenfunderede omkring kistekonstruktionen (A102, A107, A111, A313, A612 og A649). Tre små grave, A151, A450 og A1161, tolkes som spæd- eller småbørnsgrave og en fjerde

Plan over udgravningsfeltet. Grave er markeret med fedt optrukne linjer.

lidt større grav, A458, som en mulig barnegrav. Den sidste grav, A606, havde en mere normal størrelse og sammen med de seks store grave formodes det, at de gravlagte var enten voksne eller teenagere. Der blev ikke fundet tegn på, at der skulle have været mere end ét individ begravet i hver grav.

De tre barnegrave rummede ingen gravgaver, mens de øvrige grave kunne dateres ved hjælp af gravinventaret. Seks grave (A102, A107, A111, A313, A458 og A612) kan dateres

til ældre romersk jernalder (0-200 e.Kr.), mens gravene A606 og A649 dateres til yngre romersk jernalder (200-375 e.Kr.). Samlet svarer det til, at gravpladsen var i brug i de første tre århundreder efter Kristi fødsel. Da barnegravens konstruktion har mange ligheder med gravene fra ældre romertid, formodes de at være fra samme periode.

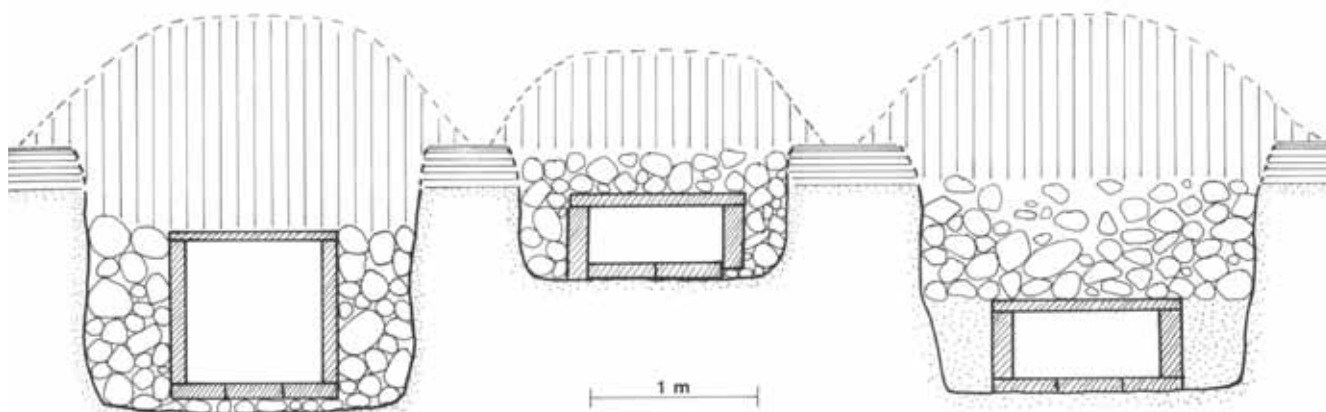
Gravene var næsten alle orienteret i længderetningen omtrent nordvest-sydøst. Undtagelsen var barnegrav A151,

der var orienteret nord-syd. Denne grav var sammen med den yngre grav, A606, fra yngre romertid de eneste, hvor der ikke indgik sten i gravkonstruktionen. Der var spor af plankekister i alle grave undtagen den førnævnte grav fra yngre romersk jernalder, der i stedet rummede et trug som kiste.

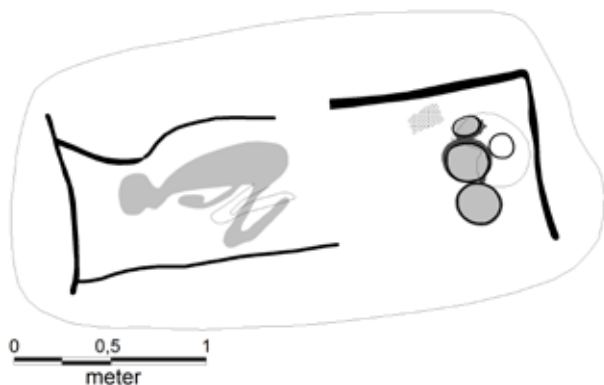
Seks grave gjorde sig særligt bemærkede ved en størrelse på op til 290 cm i længden, 170 cm i bredden og 70 cm i dybden under udgravningsfladen (A102, A107, A111, A313, A612 og A649). Ingen af de øvrige grave havde en gravdybde, der oversteg 40 cm, hvortil der selvfølgelig skal lægges det oprindelige muldlag. De seks store grave rummede alle en rektangulær plankekiste, nedsat midt i gravhullet og en komplet stenramme i mellemrummet mellem kiste og gravhul. Grav A313 havde desuden en stenlægning på bunden af gravhullet, under kisten. De to nordligste grave, A102 og A107, ligger tæt og med præcis samme orientering, hvilket kunne antyde, at de er blevet anlagt samtidig eller med et kort tidsinterval imellem. Alle gravene rummede et stort antal lerkar og kan typemæssigt betegnes som "lerkargrave", hvoraf der kendes flere fra egnen.¹ I én af lerkargravene, A107, var der en større nedgravning ned i den vestlige del af gravbunden, formodentlig et plyndringshul.

Overordnet set er der på gravpladsen blevet fulgt en fremgangsmåde, hvor man har gravlagt de døde i kister af løse planker, der er blevet samlet direkte i gravhullet, eventuelt ovenpå en stenlægning. Kistekonstruktionen er, helt eller delvist, blevet støttet udvendigt af en stenramme. Endelig kan der være sten i gravfylden eller der kan være lagt et stentæppe henover graven. Et stentæppe kan ligesom en lille høj eller tue have fungeret som markering af graven og forklarer, hvorfor ingen af gravene forstyrres hinanden, selvom flere af dem ligger tæt. Gravene A606 og A649 fra yngre romersk jernalder var henholdsvis en stenfri grav med trugformet kiste og en grav med en plankekiste støttet af store hjørneste og af en stenspækning langs bunden af den nordlige langside.

Bevaringstilstanden for organisk materiale var meget dårlig og der blev ikke fundet hverken knogler eller tandemalje. I gravene A612 og A649 blev der dog iagttaget ligspor af kranier i gravenes vestende og i grav A111 var der bevaret et meget flot og komplet, mørkebrunt ligspor. Den gravlagte har ligget på siden med hovedet mod vest og ryggen mod nord med benene trukket højt op og armene bøjet op foran brystet. Ligsporet var mindst 5 cm tykt og ved afgravning kunne det fornemmes, hvordan benene har ligget

Skematisk rekonstruerede tværprofiler af vestjyske lerkargrave fra ældre romersk jernalder. Alle de skitserede grave ville ved udgravning i dag, tegne sig som fladmarksgrave med en stenramme. Efter Aarup Jensen.²

Grav A111. Ligsporet er angivet i to niveauer med cm imellem. I østenden af plankekisten ses flere lerkar, hvoraf det øverste kun er markeret ved en tynd streg. Det stiplede område angiver at her blev optaget metalgenstande i præparat. Sten ikke gengivet.

lidt forskudt over hinanden. Det var muligt at måle en cirka-længde af lårbenet på 48 cm, hvilket er forholdsvis langt og indikerer, at den gravlagte sandsynligvis var en fuldvoksen mand. Omregnes længden via en formel til beregning af højde for moderne populationer, giver det en omtrentlig højde på 176 cm.³ Sammenligningsmaterialet fra dansk romersk jernalder er forholdsvis beskedent, men det vi har, viser at datidens mandlige befolkning havde en gennemsnitlig højde på ca. 176 cm.⁴ Den gravlagte har altså haft en helt gennemsnitlig højde for sin samtid, hvilket var højere end for de efterfølgende tidsperioder.

Gravgods

Der blev fundet et stort antal lerkar og metalgenstande i jordfæstegravene, samt et mindre antal glasperler, men mængden og kombination heraf varierer fra grav til grav. Metalgenstande og perler er næsten alle optaget i præparat og er endnu ikke konserveret. Der foreligger røntgenbilleder af præparaterne, men mange af metalgenstandene er fragmenterede og dårligt bevarede og kan derfor ikke identificeres. Gravgodset kan følgelig ikke fremlægges fyldestgørende her.

Der blev i mindst fire af gravene (A111, A107, A313 og A612) fundet almindelige knive og halvmåneformede knive. Hvis den sidste type skal tolkes som rageknive er der gravlagt mænd i grav A111 og A612, hvilket stemmer godt overens med det øvrige gravgods, samt ligspor af en formodet mand i grav A111. Dragt- og hårnåle forekom ligeledes i mindst fire grave (A102, A458, A612 og A649). I et "røverhul" i lerkargrav A107 blev der fundet en velbevaret fibula af Almgrens type 7,⁵ som gravrøverne tilsyneladende havde overset. Der blev fundet mindre velbevarede fibler i yderligere tre grave (A102, A313 og A612). Forskellige former af spænder og ringe blev fundet i fire grave (A107, A458, A606 og A612). I grav A458 fra ældre romertid blev der fundet en mulig glasperle, mens grav A649 fra yngre romertid indeholdte 5-10 glasperler. Genstandene lå placeret ved lerkarrene eller omkring den formodede bryst- og maveregion af den gravlagte.

Som nævnt ovenfor indeholdt de tre barnegrave ingen gravgaver. I grav A450 blev der dog fundet et stykke uidentificeret metal i gravfylden, som muligvis kunne stamme fra kisten.

Velbevaret fibula af Almgrens type 7 fra "røverhullet" i grav A107.

Den dominerende fundgruppe i jordfæstegravene var lerkar, men dog med et meget varierende antal fra ingen til syv lerkar i hver grav. Udover de tre barnegrave rummede grav A649 fra yngre romertid ingen lerkar. I de seks grave fra ældre romertid var der tre til syv lerkar. Lerkarrene har vidt forskellig udformning og størrelse og kan efter andres forbillede funktionsinddeles i følgende seks grupper; hankekar, skåle, fade, forrådskar, fodbægre og kopper.⁶ De fleste af disse typer er helt almindeligt forekommende lerkar i datidens husholdning, og der var da også rester af fastbrændte madskorper på ydersiden af flere kar. I enkelte tilfælde blev der fundet store sammenhængende skårflager i gravene, hvilket nok skal ses som repræsentationer for hele lerkar.

Med undtagelse af grav A606 fra yngre romertid var alle lerkar hensat i gravenes østlige ende, indenfor plankekisten.

Grav A612. Gravkar i østende af plankekiste. De to stiplede områder angiver at her blev optaget metalgenstande i præparater. Kun sten i overfladeniveau er her gengivet.

Grav A313 udgraves under stor lokal bevågenhed.

De stod tæt sammen og i ét tilfælde, i grav A111, var et fad lagt omvendt ovenpå tre lerkar. I grav A102 lå en skål indeni et fad og i samme grav havde lerkarrene stået stablet ovenpå hinanden. I takt med at kisten er sunket sammen er lerkarrene så væltet rundt og er blevet knust.

Bortset fra lidt tekstil omkring metalgenstandene var der ikke bevaret organisk materiale i nogen af gravene. Eksempler på genstande af tekstiler og træ, de gravlagte oprindeligt kan have fået med i døden, kendes fra Lønnepigen⁷ og Hammerumpigen.⁸

Der blev fundet to formodede gravkar fra ældre romertid nedsat ved gravene. Det ene var placeret umiddelbart vest for grav A102, mens det andet var nedsat lidt længere borte, men stadig i nærheden af grav A313.

Et komplet service

De karakteristiske træk ved lerkargravene fra ældre romertid er dels selve gravkonstruktionen, men også i høj grad forekomsten af store, standardiserede servicier af gravkar. En tradition hvorfra der kan trækkes paralleller til samtidens romerske servicier og forestillinger om afholdelse af gæstebud i efterlivet. Den lokalt gældende variation af et "komplet" sæt gravkar synes at være syv styk og med alle seks funktionsgrupper repræsenteret. Mangler der en funktionsgruppe, er det gerne koppen der er udeladt, efterfulgt af forrådskar og fodbægre. Er der kun få gravkar til stede, er det som regel hankekar.

Billedet tegnes her af få grave og er derfor noget usikkert, men flere af observationerne synes at stemme overens med andre lerkargrave fra det vest- og midtjyske område.⁹ Således skriver Jens Aarup Jensen i 1984, at det på Ringkøbing-egnen synes at være mest almindeligt med 4-6 lerkar opstillet i gravens østende. I opstillingen indgår fad, forrådskar samt 2-3 hankekar, skåle eller kopper.¹⁰ Det komplette service fra

	Hankekar	Skål	Fad	Forrådskar	Fodbæger	Kop	Skår	Antal kar
A102	2	1	1	1	1			7
A107	1	2	1	1	1	1		7
A111	1	1	1				1	4
A313	1	1	1	1	1	1	1	7
A458	2						1	3
A612	2	2	1	1	1			7

Forekomst af de enkelte lerkartyper i grave fra ældre romersk jernalder. Barnegrave uden lerkar er ikke medtaget.

Doktorhaven har samme opstilling i graven og repræsentation af funktionstyper, men er tilsyneladende udvidet til syv lerkar. I de østjyske lerkargrave indgår der mindst otte og helt op til 12 lerkar i et komplet sæt service. Her er der ofte placeret en lille flaske udfor den gravlagtes hænder,¹¹ en type der er helt fraværende i Doktorhaven.

Lerkarrene kan bruges til at belyse fx social stratificering og kompleksitet i et samfund, men materialet fra Doktorhaven er isoleret set for småt hertil.

Helene Agerskov Madsen kan kontaktes på:
heleneagerskov.madsen@gmail.com

Noter

1. Jens Aarup Jensen: Tre vestjyske lerkargrave. Et stratigrafisk fund fra ældre romersk jernalder. *hikuin* 10, 1984, s. 171-180, 351-352.
2. Aarup Jensen s. 179.
3. Mildred Trotter & Goldine C. Gleser: Estimation of Stature from Long Bones of American Whites and Negroes. *American Journal of Physical Anthropology* Volume 10, 1952, Issue 4, pp. 463-514; Mildred Trotter & Goldine C. Gleser: A re-evaluation of estimation of stature based on measurements of stature taken during life and of long bones after death. *American Journal of Physical Anthropology* Volume 16, 1958, Issue 1, pp. 79-123.
4. Pia Bennike: *Paleopathology of Danish Skeletons. A Comparative Study of Demography, Disease and Injury*. København 1985.
5. Oscar Almgren. *Studien über nordeuropäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provinzialrömischen und südrussischen Formen*. Stockholm 1897.
6. Bo Ejstrup & Claus Kjeld Jensen: *Vendehøj – landsby og gravplads*. Jysk Arkæologisk Selskabs skrifter 35/Kulturhistorisk Museums skrifter 1. Højbjerg 2000.
7. Lene B. Frandsen: Fundet af Lønnepigen. *opdatering* 2009, s. 61-64.
8. Hans Rostholm: Herning Museums arkæologiske virksomhed. *Herning Museum. Midtjyske fortællinger* 2009, s. 27-36. Fundet af Hammerumpigen er beskrevet på s. 33.
9. Aarup Jensen; Frandsen; Rostholm.
10. Aarup Jensen.
11. Ejstrup & Jensen.